

Een eeuw vogels beschermen

F. Saris 2007. KNNV Uitgeverij, Utrecht. ISBN 978-90-5011-237-6. 344 blz. plus DVD. Prijs: € 49,95.

Twaalf jaar na het standaardwerk *'In de ban van Vogels'* (Voous 1995), en acht jaar na het honderdjarig bestaan van Vogelbescherming Nederland, is er eindelijk een boek verschenen over de geschiedenis van het beschermen van vogels. Waar *'In de ban van Vogels'* een overzicht geeft van de ornithologie in Nederland, richt *'Een eeuw vogels beschermen'* zich op de manier waarop de mens om is gegaan met de belangen van wilde vogels. Is het samensteller Frank Saris en zijn team van 20 auteurs gelukt om het werk van prof. Voous aan te vullen en een nieuw standaardwerk te schrijven?

Het boek begint met een aantal prikkelende vragen over de geschiedenis van Vogelbescherming. Wie waren de leiders, met wie werd samengewerkt, en met wie niet? Heeft de vereniging goed aangevoeld wat er speelt bij de achterban, en op welke wijze heeft zij geprobeerd om haar doelen te bereiken? Om hierop een antwoord te kunnen geven is gekozen voor een combinatie van archiefonderzoek en het afnemen van interviews. De grote hoeveelheid nieuwe informatie die hierdoor is ontsloten maakt het voor de eerste keer mogelijk om de geschiedenis van Vogelbescherming kritisch te beoordelen.

De samensteller begint met een overzicht van de veranderingen in de Nederlandse avifauna. De interessante analyse eindigt opvallend genoeg rond 1900, waarna direct het belangrijkste onderdeel van het boek volgt: een uitgebreide beschrijving van de ontwikkeling van Vogelbescherming. Frank Saris maakt het ontstaan, de terugval, en uiteindelijk toch de bloei van de vereniging inzichtelijk. Hij gebruikt hiervoor veel citaten en vermeldingen uit archieven. Zo lezen we dat Vogelbescherming in de jaren '50 en '60 een rustend bestaan leidde en vooral als oudedagsvoorziening voor Drijver diende. De vereniging was er in 1967 zo slecht aan toe dat een fusie met Natuurmonumenten als uitweg overwogen is. Pas na talloze schermutselingen tussen voor- en tegenstanders van de jacht kon onder de aanvoering van Siegfried Woldhek de groei naar de huidige 130 000 leden beginnen. Het hoofdstuk bevat een aantal interviews met oud-directeuren en -voorzitters, waarin vaak opvallend openhartig wordt ingegaan op de inhoudelijke koers van de vereniging.

Het boek vervolgt met een uitstekend hoofdstuk van Joke Winkelman over de groei van de internationale vogelbescherming. Een aantal Nederlanders zoals Eduard Osieck, Jan Wattel en Siegfried Woldhek, overigens allen oud-leden van de Christelijke Jeugdbond van Natuurvrienden, blijken een sleutelrol te hebben gespeeld bij het ontstaan van *Birdlife International*.

Na deze prima opening begint het boek helaas alle kanten op te waaien. Hoofdstukken over 'Vergiftigingen van vogels' en 'De Roek, een case study voor vogelbeheer in de twintigste eeuw' worden afgewisseld met schijnbaar willekeurig gekozen verhalen over filatelie, Schouwen en Noord-Brabant. De jacht krijgt met hoofdstukken zoals 'Meeuwenbestrijding in historisch perspectief' erg veel aandacht. Tegenover deze grote hoeveelheid pagina's over specialistische onderwerpen staat het vrijwel niet bespreken van andere delen van de geschiedenis van de vereniging. De jeugdeden

komen er met één pagina erg karig vanaf, terwijl begin jaren '90 20% van het totale ledental uit Vrije Vogels bestond. Er wordt niet ingegaan op de vaak moeizame relatie tussen regionale vogelwerkgroepen, de regio-consulent en het bureau in Zeist. Ook de ontwikkelingen in de optiek en de vogelgidsen, de opkomst van het recreatieve vogelen, trektellen en soortenjagen, de reactie van Vogelbescherming op ruilverkavelingen, aanleg van snelwegen zoals de A73, en grootschalige lozingen door olietankers, komen niet aan bod. De keuze voor het afdrucken van hedendaagse vogelfoto's in plaats van historisch materiaal is een gemiste kans. De prachtige historische 'vogelportretten' van Siegfried Woldhek maken gelukkig weer veel goed, net als de bijgevoegde DVD met historisch filmmateriaal.

Samengevat is het niet duidelijk welk doel de 21 auteurs met dit boek voor ogen hadden. Is dit een overzicht van de geschiedenis van Vogelbescherming, een bundeling losse verhalen over het beschermen van vogels, of beide? Het boek geeft in ieder geval een tijdsbeeld van de rationele manier waarop het beschermen van vogels tegenwoordig vaak wordt aangepakt. In drie hoofdstukken staan verdragen, wetgeving en regels centraal. Het afsluitende verhaal bestaat uit een beoordeling van de veranderingen in de vogelstand aan de hand van beleidsdoelen.

De hoofdstukken over de particuliere vogelreservaten en de ooievaarbuitenstations laten zien dat er nog een andere, meer mens- en emotiegedreven manier van vogels beschermen bestaat. Beide initiatieven zijn in de jaren '90 door Vogelbescherming afgeschaft, waardoor veel vrijwilligers zijn afgehaakt. Het lijkt er op dat de vereniging de aloude leus 'Natuurbeschermen is mensenwerk' wel erg letterlijk heeft vervangen door het motto 'Advocaat van de wilde vogels'.

Als gevolg hiervan telt Vogelbescherming wel 130 000 leden en ruim 50 betaalde medewerkers, maar is de betrokkenheid van al deze leden gering. Een vergelijking met het buitenland was leerzaam geweest. Zo heeft Natuurrpunt, de

Vlaamse *Birdlife*-partner, de helft van het aantal leden van Vogelbescherming, maar wel 150 afdelingen en tientallen werkgroepen. De Britse RSPB telt 12 200 vrijwilligers en 175 lokale groepen.

Met wat meer aandacht voor het beantwoorden van de vragen zoals gesteld in de inleiding, en wat minder aandacht voor postzegels verzamelen, zou dit boek een waardige aanvulling zijn geweest op *'In de ban van Vogels'*. Nu blijft het te veel een losse bundel hoofdstukken zonder veel samenhang. Ondanks dit versnipperde karakter is het boek alleen al door de vele nieuw ontsloten informatie en anekdotes toch de moeite van het aanschaffen waard. – *Martijn de Jong*

Literatuur

Voous K.H. 1995. In de ban van vogels, ornithologisch biografisch woordenboek van Nederland. Scheffers, Utrecht.

In de greep van Siberische lemmingen

Bart Ebbinge 2007. KNNV, Zeist. ISBN 978-90-5011-267-3. 160 Pp, prijs € 19,90

Brandganzen broeden achter het Oeralgebergte. Duizenden kilometers achter de Oeral zelfs. Ze breiden hun

vroeger tot Europa beperkte broedgebied blijkbaar uit naar het oosten. Dat ontdekte Bart Ebbinge in de zomers van 2004, 2005 en 2006, toen hij in Noord-Siberië met een groep Nederlanders en Russen onderzoek deed naar het arctische ecosysteem op de toendra van Taimyr. Alleen al in 2006 vingen, wogen en ringden deze biologen 150 steltlopers, 90 meeuwenkuikens, 60 zangvogels en maar liefst 1500 ganzen. Ze telden nesten en eieren en bestudeerden behalve vogels ook de vegetatie en de zoogdieren. Voorts moesten ze hout hakken (drijf-hout; bomen groeien daar niet), water uit de beek halen, door sneeuw waden en bootjes repareren. Stil zaten de onderzoekers beslist niet. En tussendoor hielden ze ook nog een weblog bij, dat nu als boek is uitgegeven onder de titel *"In de greep van Siberische lemmingen"*.

De onderzoekers waren vooral geïnteresseerd in de interacties tussen broedvogels en zoogdieren. De op de grond broedende Rotganzen, zangvogels en steltlopers hebben te duchten van Poolvossen, Sneeuwuielen, meeuwen en wezels. Ze zoeken bescherming door juist tussen meeuwen of rond Sneeuwuielen te broeden, die Poolvossen weggagen. Nog beter is het als die vossen lemmingen te eten hebben. In 2005 wemelde de toendra van die beestjes en taalden vossen noch meeuwen naar andermans eieren. Dankzij de lemmingexplosie behaalden de ganzen een groot broedsucces, evenals de Sneeuwuielen wier uilskuikens de hapklare lemmingbrokken voor het oprapen hadden. Als gevolg van de lemmingenrijkdom ritselde het toendragras zelfs van de wezels. Dwergwezels om precies te zijn, een martertje met kenmerken van zowel Wezel als Hermelijn. Maar dat bleek nou weer vervelend uit te pakken voor de zangvogels. Die deden het niet zo goed, terwijl het lemmingschaarse seizoen van 2006 veel beter voor hen uitpakte. Ook de Rosse Franjepoot was dat jaar opvallend talrijk. Waarschijnlijk zijn "door de afwezigheid van lemmingen de meeste Poolvossen weer weggetrokken, en daar profiteren de steltlopers dan weer van", schrijft

Ebbinge. Een aardige suggestie, maar dan zou het gebrek aan lemmingen ook de ganzen moeten helpen en dat is juist niet zo. Hoe dat dan wel zit, vertelt hij niet: "Zo blijven er steeds weer verrassingen voor ons onderzoekers".

Een verblijf van drie zomers in een hut op de toendra garandeert, zou je denken, een boek vol spannende verhalen uit de natuur en over het leven dat onderzoekers daar leiden. Toch is dat niet helemaal gelukt. Het is wel een leuk boek, maar het had nog veel leuker kunnen zijn. Het aan-enrijgen van stukjes voor een weblog maakt nog geen goed populair-wetenschappelijk boek. Het wordt een opsomming van bezigheden en aardige wetenswaardigheden, zonder veel spanning. Meeleven met de toendrabewoners – dieren en hun onderzoekers – doe je al lezend niet. Pas aan het eind schrijft Ebbinge wat het doel is van zijn (tot nu toe tien) expedities naar Siberië: de inventarisatie van nesten en legselgroottes. Dat had ik eerder willen horen. En waarom is dat het doel? Hier en daar geeft Ebbinge een hint, maar echt duidelijk maakt hij het niet. Hij lijkt soms haastig te schrijven; alsof hij na twee weken vogels ringen ineens heeft bedacht dat hij weer een deadline voor zijn weblog halen moet. Het leidt tot slordigheden: herhalingen, lukraak wisselen tussen verleden tijd en tegenwoordige tijd, soms een kromme zin. En hoewel het best een aardig boek is, is dat een gemiste kans. – *Koos Dijksterhuis*

Ooievaars in de IJsselvallei

Boere G. & E. Ruessink (red.) 2007.

Uitgave Vogelwerkgroep 'De IJsselstreek', Gorssel. ISBN 978-90-9021771-0. 131 blz. Prijs € 12,50, over te maken op rekening 47.03.87.297 t.n.v. Vogelwerkgroep 'De IJsselstreek' te Gorssel, o.v.v. "Ooievaarsboek".

"U heeft een prachtig boekwerkje opengelegd", zo begint de burgervader van de gemeente Lochem zijn voorwoord. De samenstellers zijn er inderdaad in geslaagd om van *'Ooievaars in de IJsselvallei'*

een lezenswaardige publicatie te maken. Het boekje bespreekt in eerste instantie de historie van een kwart eeuw ooievaarsbuitenstation 't Zand in Gorssel. Daarbij wordt ook ingegaan op de ontwikkeling van het leefgebied, ondersteund met tal van foto's van de IJsselvallei (helaas vaak zonder vermelding van datum en plaats). Naast de historie van het buitenstation wordt ook ingegaan op de populatieontwikkelingen van Ooievaars in Europa en de broedresultaten in het buitenstation en in de IJsselvallei. Aardig is het hoofdstuk over terugmeldingen van in de IJsselvallei geringde ooievaars. Van 1993 tot en met 2005 zijn 457 jongen van deze bereide knaap van een ring voorzien. Hiervan zijn er 30 als broedvogel teruggemeld (25 in Nederland). Van de dood gemelde Ooievaars waarvan de doodsoorzaak bekend is bleek ongeveer de helft geëlectrocuteerd. De buitenlandse meldingen zijn afkomstig uit 90 verschillende locaties, waaronder verschillende van een Spaanse vuilstortplaats. De activiteiten rond het buitenstation worden nu geleidelijk afgebouwd. In plaats daarvan worden pogingen ondernomen om het leefgebied rond Gorssel zodanig te verbeteren dat dit de Ooievaar van natuurlijk voedsel kan voorzien. Te hopen valt dat de actievelingen rond Gorssel er in slagen om het populatieverloop op de voet te blijven volgen en ook zicht krijgen op de toekomstige voedselsamenstelling van de uiver. – Rob Vogel

De Graspieper Digitaal

Stichting uitgeverij SVN 2007. Compact Disk. Te bestellen bij Stichting uitgeverij SVN te Uitgeest door het overmaken van € 7,75 (incl. verzendkosten) op rekening 678363501 onder vermelding van "CD De Graspieper".

Op 10 november 2007 overhandigde voorzitter Jan van de Ben van de Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland (SVN) de CD 'De Graspieper digitaal' aan Marc Argeloo van Vogelbescherming Nederland. Op de welkomstpagina lezen

wij: "De Graspieper digitaal bevat alle ornithologische artikelen die tussen 1961 en 2001 in de Noord-Hollandse vogeltijdschriften *De Pieper* en *De Graspieper* zijn gepubliceerd". Dat het eerste nummer van 'De Pieper' verscheen in februari 1962 is de redactie kennelijk ontgaan.

De samenstellers geven in een historisch overzicht een goed beeld van de ontwikkelingen van de samenwerkende vogelwerkgroepen tot 1980. Toen waren er in Noord-Holland meerdere vogelwerkgroepen actief: Vogelwerkgroep Niedorp en de KNNV-Vogelwerkgroep Wieringen en Wieringermeer, Vogelwerkgroep Amsterdam, Vogelwerkgroep 't Gooi, Vogelwacht Zaanstreek en enkele groepjes vogelaars die samen in ongeorganiseerd verband aan vogelbescherming en -studie deden. *De Pieper* werd vanaf 1981 opgevolgd door 'De Graspieper'. Hierin kwamen de resultaten van tellingen en andere activiteiten op ornithologisch gebied. Dit duurde tot 2001, waarna het blad werd opgeheven en opging in 'Tussen Duin en Dijk', door het Noord-Hollands Landschap uitgegeven in een fraaie vormgeving. Zo ontstond in 41 jaar de enorme schat aan informatie die nu op de CD is samengebracht en die niet alleen voor Noord-Holland van belang is, maar ook voor de ornithologie in Nederland en mogelijk daarbuiten. Om het zoeken in deze bron gemakkelijk te maken is er een goed systeem gevonden, waarbij bijvoorbeeld naamsveranderingen van vogelsoorten geen problemen opleveren. Er zijn vijf ingangen om te zoeken: vogel-

soorten, vogelgroepen, ornithologische categorieën, auteurs en gebieden. Er is ook een alfabetische lijst met auteurs die naast het zoekprogramma functioneert.

Er is voor gekozen om de 40 mededelingen die het bestuur van Vogelwerkgroep 'Noord-Hollands Noorderkwartier' vanaf juni 1960 uitgaf niet op te nemen. De eerste mededeling is van juni 1960. De naam van de vogelwerkgroep was al gekozen en er was een voorlopige doelstelling geformuleerd. Men kon zich voor f2,50 als lid opgeven. De in 1990 overleden A.L.J. van IJzendoorn was de eerste voorzitter en van dat eerste uur was de secretaris Rob Monsees ook aanwezig op 10 november. Uit historisch oogpunt hadden de mededelingen er best bij gemoen. In de eerste mededeling staat bijvoorbeeld dat er "een Wouwaap gehoord was in het riet van het Wieringerandkanaal". Zo zullen er voor meer Noordhollandse vogelwerkgroepen in deze mededelingen zaken staan die de moeite van het opnemen waard zijn.

In de loop der jaren hebben velen zich actief beziggehouden met het onderzoek naar vogels in Noord-Holland. Veel van die zaken zijn als artikel opgenomen in één van de twee tijdschriften. Daarbij is een goede redactie van belang en er waren vele goede redactieleden. Ik wil er slechts één noemen: Wim Ruitenbeek. Hij is de bescheidenheid zelf, maar heeft er voor gezorgd dat de studie en bescherming van vogels kan worden getraceerd in Noord-Holland. Daarvan profiteren organisaties als Vogelbescherming Nederland, SOVON en natuurlijk iedereen die betrokken is bij de SVN, vroeger en nu. – Peter C. Meijer